

معرفی کتاب

اسماء الادویه

- تألیف: حکیم اعظم خان
- تحقیق و تصحیح: معصومه حسن پور
روجا رحیمی
شهرزاد ایران نژاد
مهناز خانوی
یعقوب امن زاده
محمدرضا شمس اردکانی

پژوهش روی دو کتاب قرابادین اعظم و محیط اعظم کمک شایانی به زنده کردن بخش عظیمی از میراث داروسازی سنتی خواهد کرد. کتاب قرابادین اعظم حاوی گنجینه‌ی عظیمی از فرمول داروهای مرکب می‌باشد که برای فرمولاسیون امروزی این داروها نیاز به شناسایی دقیق مفردات به کار رفته در آنها است. کتاب محیط اعظم از جامع‌ترین کتب مفردات موجود است. تحقیق و تصحیح و یافتن معادل امروزی مفردات موجود در کتاب اسماء الادویه نقش مهمی در تصحیح این دو کتاب و تعیین مفردات ذکر شده در آنها دارد و بدون شک کمک شایانی به پیشرفت داروسازی سنتی ایران می‌نماید.

ویژگی‌های متعدد کتاب اسماء الادویه منجر به انتخاب آن به عنوان موضوع پژوهش شده است. کتاب اسماء الادویه شامل مفردات گیاهی، معدنی و حیوانی است. ویژگی اول نظم کتاب است؛ در این کتاب هر مفرد به عنوان مدخل اصلی در نظر گرفته شده است و در توضیح آن اسامی مفرد به زبان‌های عربی و هندی و یونانی و رومی

کتاب حاضر متن چاپی و تصحیح شده‌ی کتاب اسماء الادویه است. این کتاب توسط حکیم پارسا نویس و بسیار پرکار هندی، محمد اعظم خان چشتی، نگاشته شده است. نام وی به حق، پس از حکیم محمدشاه ارزانی، در تاریخ مکتب پزشکی اسلامی هند می‌درخشد.

حکیم اعظم خان ملقب به ناظم جهان، فرزند سلطان الاطباء حکیم شاه اعظم خان مصطفی آبادی، با تاسی به اساتید خود که شاگردان مکاتب پزشکی شیراز، گیلان، همدان در هندوستان بودند و پارسا نویسی را در آثار پزشکی شیوه‌ی خود قرار داده بودند، تمام آثار پر ارزش و فراوان خود را به فارسی نوشته است. حکیم اعظم در کنار خدمات پزشکی وقت زیادی برای تألیف کتاب گذاشت. مهم‌ترین آثار حکیم اعظم خان عبارتند از: تیر اعظم، رکن اعظم، رموز اعظم، اکسیر اعظم، قرابادین اعظم، محیط اعظم و اسماء الادویه. گفته شده است که وی برای تألیف اکسیر اعظم ۳۰ سال و برای محیط اعظم ۱۸ سال وقت صرف کرده است. حکیم اعظم خان در تاریخ ۱۳ آوریل ۱۹۰۱ میلادی وفات یافته است.

اسماء الادویه، بخش دوم عبارت است از بخش حواشی کتاب که شامل غلطنامه می‌باشد، بخش سوم شامل مونوگراف‌های مربوط به مفردات به ترتیب حروف الفبا است.

هر تک نگاره شامل:

نام مفرده: نامی که به عنوان مدخل اصلی در نظر گرفته شده است.

سایر اسامی: اسامی که به مدخل اصلی ارجاع داده می‌شود.

اسم علمی: در بخش اسم علمی، ابتدا اسامی علمی مفردات از منابع موجود استخراج شده است که شامل چند دسته‌ی مفردات است که بعضی دارای اسم علمی و بعضی بدون اسم علمی هستند.

توضیحات: برای بعضی مفردات که اسم علمی ندارند و یا مفرداتی که با تطبیق اسم شرح گیاه‌شناسی و اسم علمی نتیجه‌ی قطعی حاصل نشده است و یا برخی مفردات که در خود کتاب برای آن‌ها توضیح مختصری آمده است در این قسمت شرح گیاه‌شناسی و توضیحات لازم آورده شده است.

تصویر: در پایان نگاره تصویر مفرده آورده شده است و سعی بر این بوده تصویر ارایه شود که شامل تمام اجزاء مفرده‌ی گیاهی مثل گل، میوه، برگ و ریشه باشد و به همین دلیل برای بعضی مفردات چند تصویر آورده شده است.

در جهت در دسترس قرار دادن و آسان کردن استفاده‌ی این کتاب ارزشمند برای دیگر پژوهشگران، با تهیه‌ی مونوگراف برای هر مفرده و پیشنهاد نام علمی و عکس برای هر مفرده‌ی گیاهی، در جهت تعیین ماهیت مفردات گیاهی تلاش شده است. به علاوه با توضیح اصطلاحات دشوار، یکدست کردن و تصحیح رسم الخط، کتاب به صورتی مانوس‌تر برای مخاطب امروزی در آمده است.

گروه طب اسلامی و طب سنتی

فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران

آمده‌اند و سایر اسامی به مدخل اصلی رجوع داده شده است. ویژگی دوم کتاب متأخر بودن آن است. همان گونه که در دوره‌ای از تاریخ ایران، به اقتضای زمان، نهضتی برای ترجمه‌ی آثار دانشمندانی از دیگر زمان‌ها و مکان‌ها شکل گرفت و زبان عربی به عنوان زبان گفتمان علمی جاری پذیرفته شد، نهضتی مشابه در هند اسلامی شکل گرفت و این بار زبان فارسی بود که به اقتضای زمان و مکان زبان علمی و دیوانی شمرده شد. نگارش کتاب اسماء الادویه در چنین شرایطی باعث شده است که این کتاب واجد مشخصه‌هایی ارزشمند برای پژوهشگر امروزی باشد. این کتاب مجموعه‌ای گزیده و ارزشمند از علوم در دسترس مؤلف آن بوده است، همچنین این کتاب به نسبت به زمان حاضر نزدیک است و از این نظر برای شناسایی مفردات گیاهی سرخ بسیار مناسبی می‌تواند باشد.

اما این ویژگی باعث دشواری‌هایی نیز در راه استفاده از کتاب می‌شود. در این کتاب مؤلف طبیعتاً از اسامی اردو و کلمات دشوار استفاده نموده است، که در نظر اول ممکن است خواننده را از ادامه‌ی مطالعه‌ی کتاب منصرف نماید. از اهداف پژوهش حاضر آن بوده است که با تصحیح کتاب، پیگیری اسامی اردو تا مدخل اصلی و راهنمایی مراجع در مورد آن‌ها و توضیح کلمات دشوار به صورت زیرنویس دسترسی و استفاده‌ی خواننده را از آن آسان‌تر نماید.

همچنین، با مقایسه‌ی زمان نگارش کتاب اسماء الادویه با دیگر کتاب‌های حکیم محمد اعظم خان مانند قرابادین اعظم، مخزن الادویه، محیط اعظم متوجه می‌شویم که اسماء الادویه آخرین کتاب مؤلف است و علی القاعده باید جامع مفرداتی باشد که این حکیم در طول حیات و طبابت خود استفاده نموده است. حکیم اعظم خان خود طبیب بوده است و بدون شک با این مفردات به طور تجربی سر و کار داشته است و می‌توان به این نتیجه رسید که کتاب اسماء الادویه و دیگر کتب حکیم اعظم خان صرفاً جنبه‌ی تئوریک نداشته و به وسیله‌ی کار تجربی و استفاده از این مفردات بر روی بیماران خود به اطلاعات و شناخت در مورد مفردات رسیده است.

این کتاب شامل سه بخش است:

بخش اول عبارت است از متن تصحیح شده‌ی کتاب